

1 INLEDNING

I det inledande kapitlet beskriver jag vad det var som fick mig att genomföra just denna undersökning. Jag redogör även för syftet och frågeställningarna som styrkt undersökningen, varefter några begreppsförklaringar följer.

1.1 Bakgrund till undersökningen

Jag har mött små barn som upprepade gånger under dagen i förskolan varit ledsna och frågat efter sina föräldrar i olika förskolor och detta har gjort mig bekymrad. Hur påverkas barnen av att vara ledsna under flera timmar och finns det något som jag skulle kunna göra åt det?

Det kan vara flera olika skäl till att barnen gråter och frågar efter sina föräldrar eller upplever otrygghet i förskolan. En hel del har jag som förskollärare inte möjligheter att påverka men frågan är likväl vad det finns som förskolan kan bidra med? Jag har funderat på aspekter som barngruppens storlek, lokalerna, antal personal, förhållningssätt och gränssättning som förhållanden som kan tänkas inverka. En tanke som infunnit sig hos mig under den verksamhetsförlagda utbildningen och studier vid Växjö universitet är att trygghet är ett så självklart begrepp i förskolan att man helt enkelt inte talar om det. Det är viktigt men ändå kanske inte så högt prioriterat eftersom man enligt min erfarenhet inte reflekterar över det i verksamheten. Ofta är det andra mål som man strävar efter i arbetet med barnen exempelvis betonas lek och lärande i dagens förskola och lärarutbildning. Jag anser att lek och lärande förutsätter att förskolan är trygg för barnen. Annars tänker jag att det inte blir så mycket lek och lärande för de barn som inte känner sig trygga i förskolan.

Att utveckling och lärande ständigt sker i ett samspel med andra och den omgivande miljön känns som grundsanningar efter lärarutbildningen vid Växjö universitet där detta betonats ur olika synvinklar. Stern har bidragit med ett paradigmskifte när det gäller synen på små barn som kompetenta och samspelande med sin omgivning ifrån första stund. Känslan av hur vi upplever oss själva i relation till andra är en viktig utgångspunkt (Stern 1991). Han poängterar att det är vad vi tror om barnets upplevelser som skapar våra föreställningar om vem barnet är och dessa teorier styr hur vi ger respons till våra barn (a.a. 1991).

Begreppen trygg och trygghet benämns i förskolans läroplan vid flera tillfällen. Det kopplas till omsorg, identitet, relationer, verksamheten och miljön. I läroplanen för förskolan står det att "Omsorg om det enskilda barnets ... trygghet ... skall prägla arbetet i förskolan." (Lpfö-98:2) och "Förskolan skall erbjuda barnen en trygg miljö" (Lpfö-98:3). Vetskapen om att barnen bör känna trygghet för att kunna leka och lära är vedertagen. Hur tänker och arbetar man med begreppet trygghet i förskolan? På vilket sätt säger man sig bemöta barn som man anser visar tecken på otrygghet och vad tror man det kan bero på? Hur ser personalen som arbetar i förskolan på begreppet trygghet? I förskolans läroplan (Lpfö-98:7) betonas det att arbetslaget skall ansvara för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen "ges goda förutsättningar att bygga upp varaktiga relationer och känna sig trygga". I vilken grad kan man uppnå detta? Som blivande förskollärare vill jag gärna få mer förståelse för detta problemområde.

De förskolor där jag stött på flera barn som uppvisat tecken på otrygghet har haft det gemensamt att vara syskonavdelningar med barn i åldrarna ett till fem och med ett barnantal som överskrider tjugofem barn, oöverskådliga lokaler och med ett relativt ostrukturerat arbetssätt. Skolverket som är tillsynsmyndighet för förskolan betonar i sin skrift *Allmänna råd och kommentarer Kvalitet i förskolan* (2005: 17) att om gruppen är "för stor har barnen svårt att överblicka relationerna och känslan av anonymitet och otrygghet ökar". Det förefaller viktigt att sätta barngruppens storlek och känslan av trygghet hos barnen i relation till varandra. Finns denna kunskap och förståelse hos personalen, ledningen och kommunen? Vilken miljö och arbetssätt gynnar barnens känsla av trygghet enligt förskollärare? "Verksamheten skall vara rolig, trygg och lärorik för *alla* barnen som deltagar" (Lpfö-98:2 min kursivering).

Hur bedömer man och beskriver ett barn som är fjorton månader gammal om det är tryggt, ångestfyllt eller nedstämt undrar Kihlbom i en intervju i tidskriften *Förskolan* (2004: 40). Det är inte lätt eller snarare närmast omöjligt att få vetskap om ett litet barn upplever trygghet eller otrygghet i olika situationer, därför att det många gånger varken säger eller signalerar det till omgivningen. Kihlbom (2003: 66) efterfrågar mer forskning om anknytning mellan det enskilda barnet och den vuxna i förskolan. En del barn gråter och frågar efter sina föräldrar under förskoledagen, men det kan lika gärna handla om en stark längtan eller saknad som om otrygghet i förskolemiljön? Det är ändå relevant att försöka

få mer förståelse för begreppet och hur man tolkar det i förskolans värld där ett av uppdragen är att skapa trygghet för varje enskilt barn (Lpfö-98).

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att beskriva och synliggöra hur förskollärare resonerar kring små barn och trygghet i stora barngrupper i förskolan och vilka strategier de säger sig använda sig av för att skapa en trygg miljö i förskolan.

1.3 Frågeställningar

- På vilket sätt kan brist på trygghet hos små barn gestalta sig i stora förskolegrupper?
- Vad kan det bero på enligt förskollärare?
- Vilka strategier säger förskollärare använda sig av för att erbjuda de yngsta barnen i förskolan trygghet?

1.4 Disposition

I nästkommande kapitel redogör jag för den litteratur och forskning som visat sig vara relevant för undersökningen inom området. Därefter i kapitel tre framställer jag min teoretiska utgångspunkt som huvudsakligen legat till grund för undersökningen. Metoden framställs i kapitel fyra varpå undersökningens resultat och analys redovisas i olika delar i kapitel fem. Diskussionen av resultaten sker i kapitel sex som är indelat i två avsnitt ett för metoddiskussion och det andra för diskussion av resultatet. Slutligen framställs slutsatserna av undersökningen i det sjunde och avslutande kapitlet.

1.5 Begreppsförklaringar

I denna undersökning avses med små barn främst barn under tre år och stora förskolegrupper handlar om grupper på mer än tjugo stycken barn.

1.5.1 Trygg och trygghet

Trygg betyder enligt nationalencyklopedin ordbok (1996:405). ”Fri från oroande eller hotande inslag om företeelse som utgör en del av människans omgivning e.d. (säker)”, ”som inte behöver känna sig oroad eller hotad (säker)” och ”som ger intryck av att vara lugn och obekymrad och ofta genom sin närvaro sprider denna känsla till omgivningen”. Trygghet är att vara trygg (a.a. 1996). Bonniers Svenska ordbok (1994: 605) definierar trygg som att ”vara utom fara, skyddad; säker”. Otrygghet innebär dess motsats, att vara oroad eller osäker. När barnet känner sig hotad, oroad, osäker eller upplever sig vara i fara av någon anledning i förskolan kan man definiera det som om barnet upplever otrygghet. Det kan exempelvis visa sig med att barnet gråter eller upplevs oroligt i förskolan.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

Här kommer jag att gå igenom litteratur och forskning som är relevant utifrån mitt syfte och min frågeställning om små barns trygghet i stora barngrupper i förskolan.

2.1 Perspektiv på trygghet

Abrahamsen (1999: 17) anser att psykologisk kunskap om barns tidigaste utveckling och data ifrån spädbarnsforskningen måste finnas med när man ska grundlägga arbetet i förskolan. Hon skriver att det inte räcker med att vara snäll och att ha god vilja om vi ska klara av att kombinera omsorg och pedagogik på ett professionellt försvarbart sätt. Små barn måste lämna det välkända och trygga som familjen och hemmet innebär och får vara ifrån sina föräldrar under flera av dagens timmar när de börjar i förskolan (Abrahamsen 1999: 18). Barnen kommer där att anpassa sig till nya och främmande miljöer och måste gå in i nya relationer med nya vuxna. Hon hävdar att man generellt kan säga att barn under tre år behöver mycket hjälp och förståelse av vuxna när de ska vara på egen hand utan föräldrarnas närvaro (a.a.: 20). Ritualer runt sömn och mat kan ofta generellt sett tänka sig att fungera som en trygghet för små barn (a.a.: 28).

I vår pedagogiska iver att lära barnen nya färdigheter och större självständighet, kan det hända att de allra minsta blir utlämnade åt sin känslomässiga saknad, därför att det har blivit för lite tid och uppmärksamhet kvar åt deras känslomässiga behov. Det som barnet upplever som kvalitet och det som den vuxne uppfattar som ett kvalitativt utbud är inte nödvändigtvis detsamma.

Gerd Abrahamsen (1999: 53)

Det finns mycket forskning efter Bowlbys banbrytande anknytningsteori. Begreppet ”trygg bas”, som är myntat av Ainsworth och därefter använt av Bowlby, är centralt i anknytningsprocessen. Den trygga basen är en person som barnet upplever som säker och trygg och som ger barnet en stark känsla av trygghet. (Askland & Sataoen 2003: 108). Nästan all forskning med koppling till anknytningsteorin handlar om det lilla barnet och dess närmaste omsorgspersoner. I anknytningsteorin läggs det ett stort ansvar på föräldrarna och främst då modern (Bowlby 1994: 26). Forskning visar att barn som har en trygg

anknytning till båda sina föräldrar är säkrare och duktigare än barn med trygg anknytning till en av föräldrarna när det gäller inställningen till nya människor och uppgifter (a.a.: 27).

2.2 Barngruppen och trygghet

Niss & Söderström (1996: 31) skriver i sin bok att ”Relationen är avgörande för att barnet ska känna trygghet”. De beskriver att när väl nära relationer har skapats måste de underhållas genom nya positiva upplevelser tillsammans och att ansvaret ligger på pedagogerna att vara intresserade och engagerade i varje enskilt barn. Arbetet med de små barnen handlar mycket om att ständigt se och bekräfta dem och att kärnan i arbetet är goda relationer både mellan de vuxna och barnen och barnen emellan (Niss & Söderström 1996: 31). Författarna understryker betydelsen av att dela upp barnen i små grupper eftersom det i den stora gruppen inte finns möjligheter att tillmötesgå alla de små barnens behov (a.a.: 37). I den mindre gruppen känner sig barnen mer trygga och där vågar de vara mer aktiva i kontakten med både den vuxne och de andra barnen. Även de vuxna kommer närmare barnen och kan ta mer del av barnens tankar och funderingar, vilket oftast upplevs som stimulerande av personalen (a.a.: 37). ”Trygghet är relaterad till nära relationer” enligt Pramling (1993: 27) och särskilt små barn vill och behöver bli sedda. Det är extra viktigt att möta barnen individuellt, vilket då ger det enskilda barnet trygghet och bra möjligheter att utvecklas (a.a.: 121). Hon hävdar i sin forskningsöversikt att all forskning visar att det är bättre för både barn och vuxna om personalen är ensam, med en liten grupp barn, än om två eller flera vuxna är tillsammans med flera barn.

Att en och samma vårdare eller en mindre grupp vårdare, kontinuerligt finns tillgänglig i förskolan är en förutsättning för en tillitsfull och trygg känslomässig relation skriver Lieberman (2001: 262). Om personalen ständigt byts ut, gör det att barnen håller sig på sin kant för att skydda sig mot besvikelser. Ordinarie personal engagerar sig på ett annat sätt i umgänget med barnen än vad tillfällig personal gör hävdar hon. Ju fler barn varje vuxen i förskolan har ansvaret för, desto svårare blir det att ge barnen en individuell omsorg. Hon menar att det optimala är att en och samma vårdare har det huvudsakliga ansvaret för en liten grupp barn. En förskollärare klarar bara av att ha en nära och fungerande relation med ett mindre antal barn och om barngruppen är stor tenderar personalen att ägna sig mer åt fasta rutiner än att ägna sig åt spontana och individuella kontakter med barnen (a.a.: 263). När barngruppen är stor, men ändå med tillräckligt antal vuxna i relation till barnantalet

blir det lätt stökigt och ohanterligt i gruppen menar Lieberman (a.a.: 263). Hon anser att barnomsorgens kvalitet har stor betydelse. En god omsorg kan befrämja barnets välbefinnande i hög grad och en bristfällig omvårdnad kan undergräva den (a.a.: 264).

I Allmänna råd för förskolan (Skolverket 2005: 15) står det att ”en gruppstorlek om cirka femton barn är att föredra, för att barnen ska utvecklas på ett optimalt sätt”. Frågan är om man menar femton barn i gruppen från början eller om man menar när det är femton barn närvarande i en grupp på kanske arton barn? Det hävdas också att barn i behov av stöd och små barn behöver mindre grupp än så. Kommunerna är ansvariga för förskoleverksamheten och i samma dokument (a.a.: 14) kan man läsa om att: ”kommunen bör återkommande följa upp och utvärdera vilken betydelse personaltätheten samt barngruppernas storlek och sammansättning har i förhållande till möjligheten att bedriva en god pedagogisk verksamhet i enlighet med läroplanen. Statistik visar att barngruppernas storlek inte varierar så mycket i snitt från kommun till kommun men att det inom kommunerna varierar stort (Skolverket 2003: 70).

Johansson (2003: 38) benämner barngrupper om sjutton och nitton barn i åldrarna tre år och yngre som extremt högt antal barn i sin forskningsrapport ifrån svenska förskolor. Vad kan man då kalla barngrupper på över tjugo eller tjugofem barn, som förekommer i denna undersökning och där flera barn under tre år vistas. Efter min genomgång av tidigare forskning och litteratur har jag inte funnit någon svensk forskning när det gäller små barn i förskolan med barngrupper på över tjugo barn, något som behandlas i denna undersökning.

3 TEORETISK BAKGRUND

Nordin-Hultman (2004) förskjuter perspektivet från ”modernitetens kunskapssyn” till en mer ”postmodern” och ”konstruktionistisk” kunskapssyn. Detta synsätt har haft föga användning i svensk pedagogisk forskning (Nordin-Hultman 2004: 26). Modernitetens kunskapssyn har sin grund i västerländska teorier om barns utveckling, lärande och socialisation där människan ses som individ och subjekt (a.a.: 31). En central ide är att världen är uppbyggd av lagbundenheter och med orsak – verkan - förhållanden. Det antas finnas en underliggande ordning eller orsak. Ett annat antagande är att det går att avgränsa fenomen och att kategorisera och dela in verkligheten i olika delar som exempelvis subjekt - objekt, manligt - kvinnligt, tanke - känsla och vuxen - barn, ofta hierarkiskt uppbyggda med ett ojämnt maktförhållande (a.a.: 32 f). Moderniteten kunskapssyn kännetecknas också av en föreställning om en värld i utveckling med ständiga framsteg och mot något bättre. Ett progressivt tänkande där tillvaron utvecklas från primitiv och enkelhet till något mer avancerat (a.a.: 33). I detta sätt att tänka blir nuet av underordnad betydelse på grund av att man ser tillvaron som orsaksbunden och där framtiden utvecklas linjärt till något bättre (a.a.: 162 f).

Fortsättningsvis benämns i denna undersökning det postmoderna och konstruktionistiska perspektivet endast med ordet konstruktionistisk. Perspektivet undersöker och ifrågasätter det välkända och invanda västerländska teoretiska tänkandet menar Nordin-Hultman (a.a.) Det konstruktionistiska perspektivet ser självet (identiteten) i ett ständigt görande till skillnad från det moderna tänkandet där självet är mer stabilt. Barnet beskrivs exempelvis med orden att han eller hon *är* trygg i sig själv. I det konstruktionistiska synsättet blir det viktigt att hålla isär varandet och görandet alltså den jag är och den jag blir i situationen i interaktion med hela sammanhanget.

När det handlar om trygghet och barn i förskolan blir det med detta perspektiv på tillvaron viktigt att fråga sig vad som i miljön runt omkring *gör* barnet tryggt eller otryggt. Det räcker inte med att skylla på barnet personlighet att han eller hon *är* otrygg eller trygg till sin läggning utan frågan blir vad som i miljön kan *göra* honom eller henne otrygg eller trygg? Det ena synsättet utesluter inte det andra utan är snarare förutsättningar för varandra skriver Nordin-Hultman (a.a.: 212). Det bör understrykas att någon helhetsbild av

begreppet trygghet ej eftersträvas i denna studie utan snarare ett avgränsat sätt att se på trygghetsaspekten och då huvudsakligen genom ett konstruktionistiskt synsätt där barngruppens storlek ses som en viktig kvalitativ jämförelse med barnens känsla av trygghet.

4 METOD

4.1 Undersökningsdesign

Undersökningens design har varit av kvalitativ karaktär. Bryman (2001: 269) betonar att teori och begrepp är något som den kvalitativa forskaren kommer fram till på induktiv väg genom de data som samlats in. Detta blev tydligt på ett relativt tidigt skede i undersökningen. Det blev helt enkelt svårt att utgå ifrån en tydlig teori och pröva den, eftersom de människor och deras sätt att se på tillvaron, kanske inte alls kunde svara på teorin. Istället fanns flera teorier kopplade till begreppet trygghet och otrygghet med ut till undersökningspersonerna. Det var svårt att föreställa sig vad som skulle framkomma om ”verkligheten” och hur det kunde kopplas till teori. Därför skedde teoriutvecklingen i ett samspel med materialet som skapades främst under de första provintervjuerna. För den kvalitativa forskaren handlar det mycket om att försöka uppfatta en situation på samma sätt som undersökningspersonerna (a.a.: 263). Detta innebar en utmaning som kan vara svårare än att i förväg själv strukturera undersökningen. Det handlar mer om förmågan att lyssna än att själv tala och ha förklaringen. Undersökningen fick härmed stort inslag av en framåtskridande process (a.a.: 266) där mycket inte var givet från början. Efter en genomläsning av Nordin-Hultmans doktorsavhandling alldeles innan empiriinsamlingen blev perspektivet tydligare i undersökningen och därmed kanske undersökningen fick mer inslag av styrning från mig än från undersökningspersonerna.

4.2 Intervjuer

I undersökningen har det förekommit semi-strukturerade intervjuer (se bilaga). Det innebär att intervjuprocessen är relativt flexibel (a.a.: 301) och innehåller mer övergripande frågor där man exempelvis har möjligheter att ställa olika följdfrågor under intervjuernas gång och man behöver inte ställa frågorna i samma ordningsföljd. Teman som varit viktiga är hur man tolkar begreppet trygghet och otrygghet i relation till små barn och när uppvisar eventuellt barnen otrygghet i förskolan. Finns det några förklaringar till varför brist på trygghet kan visa sig hos barnen och hur skapar man trygghet i förskolan? Hur ser man på eventuella yttre faktorer som kan påverka barnens känsla av trygghet eller otrygghet? Anledning till att valet blev intervjuer med personalen i förskolan var att komma problemet så nära som möjligt. Förskollärarna har ofta lång erfarenhet av att arbeta med barnen och

har varit med och sett mycket av deras vardag i förskolan. Två provintervjuer genomfördes före de fyra intervjuerna som ingår i undersökningen, dels för att pröva intervjuguiden om den skulle visa sig användbar och dels för att träna mig i intervjuteknik.

4.3 Urval

Urvalet som tillämpats i undersökningen har varit bekvämlighetsurval vilket innebär att det är personer som funnits nära till hands. Idealet är oftast sannolikhetsurval men det är inte så ofta det förekommer i kvalitativa intervjuundersökningar (Bryman 2001: 313). På grund av att syftet med undersökningen varit att synliggöra förskollärares resonemang om trygghet i stora förskolegrupper har det varit förskollärare med erfarenhet av stora barngrupper som intervjuats. Intervjuerna har skett på tre olika förskolor och med fyra kvinnliga förskollärare. En intervju har genomförts på en relativt nyöppnad förskola med över tjugo barn och som har haft verksamheten igång i mindre än ett år. Där intervjuades Anna som är 34 år och har arbetat i åtta år som förskollärare. Lisa är 26 år och har arbetat i fyra år där de har mer än tjugofem barn i gruppen. Emma och Ada arbetar i en barngrupp som överstiger trettio inskrivna barn. Emma är 32 år och har arbetat i åtta år och Ada är 36 och har varit i yrket i tolv år. Samtliga intervjuer skedde på förskolor som bestod av syskonavdelningar med barn i åldrarna ett till fem år.

4.4 Genomförande

Intervjuerna har genomförts under vecka arton och nitton våren 2006 och på förmiddagen. De spelades in på band och därefter transkriberats. Tiden har i snitt uppgått till knappt en timme per intervju. Vid bokningen av intervjutillfället med förskollärarna har det berättats att intervjun kommer att handla om trygghet och otrygghet i förskolan. Innan intervjuerna påbörjats har intervjupersonerna fått information om att intervjun spelas in på band som senare spelas över. Jag har i den mån det varit möjligt redogjort för mitt syfte med undersökningen (Vetenskapsrådet 2002). Jag menar att jag inte alltid haft hela syftet klart för mig, utan det är något som växt fram under undersökningens gång och i interaktion med materialet som framkommit. Förskollärarna har fått vetskap om att det som sägs behandlas konfidentiellt, inga namn eller platser kommer att nämnas i undersökningen annat än med fingerade namn. Tydlig information om möjligheten att när som helst avbryta intervjun eller att undanbe sig att svara på en fråga har getts till varje intervjuperson. Förskollärarna har informerats om att det som sägs under intervjuerna inte kommer att användas i andra

sammanhang än till forskningssyfte. Information om var de senare kan ta del av undersökningen har också delgetts intervjupersonerna, allt enligt Vetenskapsrådets (2002) rekommendationer.

4.5 Databearbetning

Det sammanlagda empiriska materialet uppsteg till lite mer än tolv sidor text med enkelt radavstånd och med en relativt jämn fördelning på cirka fyra sidor per intervju. Då fanns mina formuleringar av frågorna med i utskriften för att se hur svaren framkom. Först skedde genomläsning av de enskilda intervjuerna var för sig och anteckningar fördes först vid den andra genomläsningen av intervjuerna (Bryman 2001: 384) och då med vissa tolkningar och kopplingar till litteratur. Efter ytterligare insamling av data i form av fler intervjuer lästes frågorna mer temavis för att se ytterligare eventuella mönster och teman som återkom i flera av intervjuerna.

När jag inledde undersökningen ville jag gärna granska om barngruppens storlek kunde ha betydelse för små barns känsla av trygghet och hur förskollärarna såg på det. Därmed fanns det en risk att jag som intervjuare skulle ställa ledande frågor och i och med det få de svar som jag förväntade mig att få. På grund av att jag var väl medveten om risken med att styra undersökningen i en viss riktning och att jag var noga med att inte göra det, anser jag att undersökningens reliabilitet förstärktes. Jag gick in i arbetet med en stor öppenhet inför intervjusvaren som förskollärare skulle ge och styrde senare i undersökningen åt det hållet som kodningen av intervjuerna visade. Eftersom alla förskollärarna på ett tydligt sätt i intervjuerna påpekade barngruppens storlek som betydelsefull när det gällde de yngsta barnens trygghet i förskolan var det något som jag kunde använda mig av och därmed blev undersökningen validitet också styrkt.

5 RESULTAT OCH ANALYS

5.1 Förskolläraarnas definitioner av vad trygghet är

Anna säger att det är när man känner: *”att man får vara den man är och liksom att ens personlighet får blomma ut”*. Lisa berättar att: *”Trygghet för mig är väl att man ska kunna vara sig själv i alla sammanhang”* och att det är när man: *”slipper oro helt enkelt att man känner sig trygg och lugn och harmonisk”*. Emma funderar en stund och säger att det är: *”att känna sig säker och att känna att man duger som man är och att man känner sig säker i situationen och tillit till personerna runtomkring en”*. Ada beskriver ordet med att: *”tryggheten i sin egen självbild”* och hon menar att när det gäller barnen att *”dom ska känna sig trygga med sig själva”*.

Alla förskollärarna sammankopplar tryggheten till barnens identitet, någonting barnet är. Nordin-Hultman menar att i det moderna tänkandet ses självet (identiteten) som ett substantiv och därmed relativt stabilt och fixerat till skillnad från det konstruktionistiska perspektivet där självet ses som ett verb och alltid i process och i ett samspel med omgivningen där identiteten varje gång görs på nytt (2004: 170).

Anna beskriver omgivningen som en viktig faktor i trygghetsbegreppet *”det börjar ju redan vid det lilla spädbarnet att när man gråter att då är det någon som gör någonting”*. Både Emma och Ada beskriver tryggheten som situationsbunden. Emma genom att beskriva det med att känna sig säker i situationen och Ada när hon beskriver att *”det finns ju i alla situationer”*.

5.2 Brist på trygghet kan gestalta sig på olika sätt och vid olika tillfällen av barnen i förskolan

Anna beskriver det som: *”att barnet känns väldigt osäkert och är mycket ledsen och kanske väldigt knuten till en vuxen eller en förälder, vågar liksom inte ta sina egna svängar”*. Emma säger att det är när man: *”kan se att de är lite mer ledsna i perioder eller att de är osäkra eller att de inte litar på en. Jag försöker tänka barnen här som Pelle han är inte riktigt trygg. Han har ännu inte riktigt funnit ron och tilliten och så här.”* Ada skildrar det såhär: *”Dom kan ju va alltså dom kan vara otrygga för dom inte vet vad den här miljön och*

den här världen handlar om och då märker man på dom allra minsta att dom blir ledsna och oroliga och inte kan alltså slappna av riktigt.”

Samtliga förskollärare tar upp lämningen som ett tillfälle då otrygghet kan visa sig hos barnen, då det sker en övergång ifrån de huvudsakliga anknytningspersonerna (Bowlby 1994) till förskolepersonalen och förskolemiljön. Några påpekar vikten av att föräldrarna är trygga och att det speglar sig vid lämningen av barnet/barnen till förskolan. ”*Jag tycker att man kan se att dom vid lämning, ja, kanske mest då till ny eller till personal som de kanske inte känner riktigt så väl och man känner eller att de blir lite, ledsna då*” eller som en annan förskollärare uttryckte det:

Att dom som inte är vana att bli bortlämnade det tar rätt så lång tid att våga lita på en annan vuxen /.../ Det ser jag ju t ex vid lämningen när man har föräldrar som är trygga och de vet vad det handlar om dom gör ”nej, nu är det såhär” och dom håller inte på och drar på det här som kan vara jobbigt det här med lämningen om dom är ledsna och om det har blivit tokigt utanför dörren o då avslutar man det där och så kör man med samma inte regler man uppför sig på samma sätt och barnet känner igen det.

Att rutiner har en trygghetsskapande effekt som beskrivs av Ada är något som även Abrahamsen (1999) hävdar. Alla utom en förskollärare nämner situationer som mat, vila och blöjbyten som tillfällen då de upplever att de små barnen visar sig otrygga. En av förskollärarna kallar dessa situationer för familjära och beskriver att det kanske är saker som de främst gjort och gör tillsammans med sina föräldrar eller närmaste. Abrahamsen (1999) tar upp rutiner runt omsorgssituationer som viktiga när det gäller barns känsla av trygghet.

5.3 Brist på trygghet i förskolan kan ha olika orsaker

Det var en fråga där man kunde se att förskollärare svarade både med ett konstruktionistisk och med ett modernt synsätt (Nordin-Hultman 2004). Förskollärarna berättar om att det har mycket med vad för personlighet barnet har. En del är mer trygga och säkra i sig själva och andra mer otrygga och osäkra. Några av förskollärarna tar upp vad barnet har varit med om

innan som orsaker som spelar roll, vilket är en vanligt förekommande teori i det moderna tänkandet enligt Nordin-Hultman (2004).

Föräldrarna anses av förskollärarna som viktiga dels vad de låtit barnet uppleva innan och dels om de signalerar att de själva är trygga och att det är tryggt att vara i förskolan: *”Det förmedlar man ju som vuxen alltså att det här är helt okej och det är tryggt och va här” uttrycker Anna. Hon beskriver mer att: ”föräldrar som har litat på oss och trott, tänkt att det ska bli bra. Så det gör ju mycket också om barnen med sig det hemifrån. Det här kommer att bli bra och det är inget konstigt alls, utan nu går vi hit,”. Emma betonar också vikten av att föräldrarna är trygga. ”Att man har en nära relation och kontakt med föräldrarna är också en viktig sak för att barnen ska känna sig trygga för känner sig föräldrarna trygga med att lämna sitt barn på förskolan känner barnet ofta också sej trygga här.”*

Anna beskriver orsakerna till barnens otrygghet bland annat genom anknytningen till föräldrarna. *”Om man är lika trygga med båda föräldrarna det är ju också olika, en del är väldigt knutna till mamman.”* Detta är något som Bowlby (1994) tar upp att barn som mest har bindning till en av föräldrarna tenderar att vara osäkrare i kontakten med andra personer än barn som har en trygg anknytning till båda föräldrarna är mer säkra. Ada beskriver också barnens anknytning till föräldrarna. *”Ibland kan det vara att det är föräldrarna är väldigt bundna, bundna till sina barn och då har jag märkt att det här med tryggheten till oss blir mycket svårare när inte föräldrarna själva vågar släppa riktigt.”* Barns anknytning till andra personer än de närmaste omsorgspersonerna är ett tämligen utforskat område och Kihlbom (2003) efterfrågar mer forskning vad det gäller anknytningsteorin exempelvis till personalen i den svenska förskolan.

Förskollärarnas beskrivningar av barnens orsaker till brist på trygghet i förskolan var ur ett konstruktionistiskt perspektiv exempelvis aspekter som barngruppens storlek, vikarier, rummen och ekonomin. Intervjupersonerna framför i intervjuerna att ekonomin går före små barns känsla av trygghet i förskolan. *”Det skulle dom ju kunna trycka in tre barn till och då det är ju inte bra då kan det bli jätteotryggt för dom som har det lite jobbig”t och Lisa uttryckte det såhär; ”Ah, jag vet inte om det är så mycket trygghet det är nog mer ekonomi tror jag”*

5.4 Sambandet mellan barns känsla av trygghet och barngruppen

Anna berättar när frågan om eventuella yttre faktorerers påverkan på barnens trygghet i förskolan kommer upp. *"Det märks ju att när det blir en stor grupp så blir det oroligare i gruppen och att dom vuxna har svårt att räkna till, det märks ju tydligt att det blir högt tryck och att barnen känns oroligare."* Som följdfråga undrar jag varför hon tror att det blir så och då beskriver hon att: *"Ja, det är väl att just för dom små att det där knäet kanske inte precis finns, att det blir konkurrens om dom vuxna."* När det blir konkurrens om de vuxna kan det innebära brist på relation till de vuxna. De har inte möjligheter att se och bekräfta alla barnen vilket Pramling (1993) betonar vikten av i arbetet med främst de yngsta barnen i förskolan. Emma berättar om en situation då de små barnen i förskolan kan visa tecken på brist på trygghet. *"De situationerna kan bli lite rörig om man är många i tamburen då tycker jag man kan se det."* Det kan det lätt bli stökigt och ohanterligt i en stor barngrupp menar även Lieberman (2001).

Lisa beskriver situationen såhär: *"I och med att vi har så stor barngrupp så tror jag att det kan vara negativt speciellt för de små barnen att dom känner att de försvinner i mängden."* Då undrar jag om hon tror att det spelar roll ur trygghetsaspekten och det säger hon att hon tror speciellt för de små barnen. Beskrivningen att de små barnen försvinner i mängden kan ses som brist på relationer för de små barnen och att de inte riktigt blir sedda och bekräftade i den utsträckning som de skulle behöva (Pramling 1993, Niss & Söderström 1996).

När jag frågar efter orsakerna till att barnen uppvisar otrygghet i förskolan, situationer och faktorer som förskollärarna tror kan påverka beskriver Emma situationen på deras förskola.

Sen kan det bero på hur gruppen, förskolegruppen ser ut och personalgruppen ser ut och så. Om man tänker här då där vi har så många barn och så många vuxna, att vissa barn har det svårare då att komma in att det är så många kontakter att knyta då när man är liten och att det kan skapa en mer otrygghet

Emma skildrar tydligt hur en stor barngrupp även genererar många vuxna och hur svårt det då kan vara för de små barnen att komma till en stor barngrupp, vilket Lieberman (2001) hävdar. Det kan då bli så många kontakter att det genererar otrygghet och det i sin tur kan

bli en svårighet för barnet att knyta an till personalen. Det går att jämföra med Bowlbys (1994) teori om hur viktig anknytningen till föräldrarna är för barnens välbefinnande. Längre fram i intervjun förklarar Emma varför det är bra med en mindre barngrupp för barnens känsla av trygghet. ”*Jag tror att man kan skapa en mer nära relation till varandra när man inte är så många, tror jag att man mer, då vet man precis var man har varandra.*” Hon berättar mer om problemen med en stor barngrupp och små barns känsla av trygghet.

Det beror precis på hur gruppen ser ut men om man ser på en stor grupp då där kan det ju va det blir ju väldigt många relationer för barnen att knyta och det kan göra att barnen inte väljer att knyta relationer då och det kan det skapar ju i sin tur en otrygghet att man inte känner varandra riktigt så ja och likaså att man också är man en stor barngrupp så är man också många vuxna.

Niss & Söderström (1996) betonar även vikten av små grupper för barnens känsla av trygghet i förskolan. När Ada ska svara på frågan om vad hon tror det kan bero på att barnen uppvisar trygghet i förskolan kommer hon in på barngruppens storlek. ”*Sen så tror jag nog i det stora hela så med dom små barnen så känner ju jag kanske att dom inte ska ha så stora grupper det kan vara en nackdel*”. Då undrar jag varför de inte ska ha det och då förklarar hon:

Dom behöver ju självklart se stora, större barn också för att komma vidare i sina processer men jag tror att man har nytta av det här att lugna att det är en lugn miljö och så o relativt liten grupp så att man kan försöka att få goda relationer.

Ada kopplar ihop goda relationer med en liten barngrupp och hon säger att ”*det är svårt att få relationer till*” det stora antalet barn de har på avdelningen. Vikten av relationens betydelse för barnets trygghet i förskolan betonas av Ada, vilket Bowlby (1994) och Pramling (1993) med flera bekräftar. Ada berättar även om den lilla gruppens fördelar. ”*För då känner man igen den lilla gruppen och är trygg i det. Då har man kanske inte så många personal heller om man är en mindre grupp*”. Ju fler barn som förskollärarna hade i barngruppen desto tydligare framförde de i intervjuerna nackdelarna med en stor barngrupp i förhållande till de små barnen och deras trygghet i förskolan. Niss & Söderström (1996) talar om de små barnens ständiga behov av att bli sedda och bekräftade i förskolan, vilket torde öka chanserna i mindre barngrupper.

5.5 Olika strategier för att erbjuda barnen trygghet i förskolan

Både Anna och Emma talar om att vara stilla och finnas till hands för barnen. Anna nämner att hon som vuxen sitter på golvet som en bas och att barnen får komma dit och sätta sig i hennes knä. Det går att jämföra med Bowlbys (1994) begrepp ”trygg bas” dit barnet vänder tillbaka till. Samtliga förskollärare tar på ett eller annat sätt upp föräldrarna som viktiga i barnens trygghet på förskolan. De talar om bra föräldrakontakt och att föräldrarna känner sig trygga med att lämna barnen till förskolan gör att barnen är mer trygga där. Lisa tar upp inskolningen som en viktig aspekt när det gäller barnens känsla av trygghet i förskolan. Hon menar att man måste låta den få ta tid och hon tror att om det blir ”fel” från början kan det vara svårt att ”rätta” till det sen. Emma betonar vikten av att ha fasta rutiner som exempelvis samma plats vid maten vilket även Abrahamsen (1999) bekräftar.

Flera av förskollärarna tar upp att det skulle vara önskvärt att personalen vore desamma, men de menar att det är i princip omöjligt. Emma beskriver det såhär: *”Men visst sen är det ju jättebra om man kan ha alltså att det är samma personal men det är ju sånt som man inte kan styra över för det är ju sjukskrivningar o föräldradigheter o andra saker.”* Lieberman (2001) tar upp nackdelarna med vikarier för barnens möjligheter att få en trygg anknytning till förskolepersonalen. Anna berättar att de i personalgruppen känner sig trygga med varandra och att det spelar stor roll och att barnen känner av det. Lieberman (a.a.) betonar att en stabil personalgrupp ökar barnens förutsättningar för att knyta an till personalen.

När jag frågade hur de gör i arbetslaget för att skapa trygghet i förskolan och om det är något de pratar om blev Lisa alldeles tyst vilket kan tolkas som om de inte har några medvetna strategier vad det gäller trygghetsarbetet i alla fall inget som man kommunicerar med varandra om i arbetslaget, ändock hävdar Lisa att tryggheten är grundläggande för barnen i förskolan. Lisa säger: *”men det är inte så mycket nu med trygghet, utan det är mer att försöka få ihop varje dag här känns det som”*. Även Emma medger att trygghet är inget som de egentligen talar om *”Jag tror inte att det är något man tänker på så liksom att nu måste vi jobba med det /.../ men annars tänker man nog inte så mycket på det att det här gör vi för att barnen ska bli trygga. Jag tror inte riktigt att man tänker riktigt så.”*

Anna berättar att de ofta pratar i arbetslaget för att skapa ungefär samma regler för barnen. Arbetet med barnens trygghet är en grund menar hon. Ada berättar att de i personalgruppen pratar om trygghet och hur de ska inreda rummen. Här kan man se en intressant koppling till Nordin-Hultmans (2004) konstruktionistiska perspektiv, där hon menar att den omgivande miljö skapar eller gör individen och här då i samspel med rummet. Vilka signaler ger miljön till barnet?

6 DISKUSSION

6.1 Metoddiskussion

Som man frågar får man svar. Det ligger mycket i det påståendet. Intervjuguiden har följt med som ett viktigt stöd under intervjuerna men allt har inte funnits med i alla intervjuer och ibland har annat kommit upp som inte fanns med från början. Under processens gång utvecklades intervjutekniken och de aspekter som visade sig relevanta för undersökningen har betonats mer medan annat har tonats ned. Under de första provintervjuerna var det ännu inte riktigt fastställt hur materialet som samlades in skulle användas i undersökningen men efter en genomläsning av Nordin-Hultmans doktorsavhandling föll mycket på plats som annars setts som frågetecken.

Man bör ha klart för sig att det kan vara skillnad på det man beskriver i intervjuerna och på hur det ter sig i den verkliga vardagen. Alla vill i teori att barnen ska vara trygga men hur klarar förskolan detta i den praktiska verkligheten? En fråga som jag så här i efterhand önskat att jag haft med som en intressant huvudfråga är hur de arbetar med att dela in barnen i olika grupper och om det fanns någon medveten tanke med dessa eventuella grupper. Lite framkom i intervjuerna att de oftast delar in barnen i mindre grupper en liten stund på förmiddagen.

Frågan är om barnskötare skulle ha haft andra aspekter att bidra med i resonemanget om barnens trygghet i förskolan. Jag kan tänka mig att de kanske hade bidragit med mer konkreta tips på hur man skapar trygghet för de allra minsta barnen i förskolan, mer än vad förskollärarna gjorde i denna undersökning. Detta kan förklaras med att barnskötarna traditionellt sett står för mer omsorg medan förskollärarna står för pedagogiken. Att det inte blev så många konkreta tips på olika strategier för att skapa trygghet i förskolan kan bero på min förmåga att ställa relevanta följdfrågor eller kanske på att de inte hade så mycket uppfattningar om hur man arbetar med trygghet i förskolan, något som framgick i resultaten. Förskollärarna kanske tenderar att se problematiken på ett mer överskådligt plan? Något som också skulle vara intressant vore att intervjua flera personer ifrån samma arbetslag i så kallade fokusgrupper (Bryman 2001: 324f) för att då kanske få till en ökad reflektion över arbetet med små barn och kopplat till trygghet i förskolan.

Mycket av materialet som framkom har inte redovisats eftersom det inte varit relevant i förhållande till undersökningen och på grund av tidspress. Det fanns inte helt enkelt tid till att ta med alla aspekter som framkom. Jag valde exempelvis att bortse från material om inskolningen och otrygghet och trygghet omkring den situationen som två av förskollärarna bland annat tog upp. Att ett barn kan uppleva brist på trygghet vid inskolningen anser jag vara naturligt och det var inte syftet med denna undersökning att fördjupa mig i det utan min tanke var mer det dagliga arbetet med trygghet i förskolan

6.2 Resultatdiskussion

Hur kan brist på trygghet gestalta sig hos små barn i förskolan? Egentligen är det tämligen svårt att veta när små barn känner sig otrygga, men förskollärarna beskriver flera olika tillfällen då de tycker sig kunna se det exempelvis vid maten och blöjbyten. Frågan är om inte de små barnen känner sig otrygga utan att förskollärarna kan märka det. Jag menar att när förskollärarna talar om otrygghet hos barnen kan det vara toppen på ett isberg. Detta är omöjligt att veta, vilket även Kihlbom (Förskolan 2004) menar.

Att lämningen till förskolan är ett kritiskt tillfälle när det gäller förskolebarnens känsla av trygghet är kanske inte så anmärkningsvärt. Då sker en övergång ifrån de huvudsakliga anknytningspersonerna till förskolepersonalen. Det finns en uppsjö av forskning när det gäller anknytningsteorin men då främst till de närmaste omsorgspersonerna och inte till förskolepersonalen. Kihlbom (2003) efterlyser forskning på detta område. Jag anser att det är av stort intresse eftersom så många av dagens svenska barn vistas i förskolan. Hur påverkas barnen av flera vikarier och hur knyter de an till förskolepersonalen när de börjar på förskolan och hur många vuxna är idealet för barnen och så vidare?

Vad kan det bero på att barnen visar brist på trygghet i förskolan? Ett återkommande tema var föräldrarna, dels vad de låtit barnen vara med om och dels att förskollärarna hade bra kontakt med föräldrarna. Det är lätt att "skylla" på föräldrarna för då behöver man inte som förskollärare fundera så mycket över sin egen roll i det hela. Om man däremot ser på problemet ur ett konstruktionistiskt perspektiv som Nordin-Hultman (2004) förespråkar blir frågan vad som i miljön runt omkring barnet i förskolan gör barnet otryggt. Ansvar och

möjligheterna till förändringar finns hos förskollärarna, chefen, miljön runt omkring barnet/barnen och kommunen.

Intervjuerna genomfördes med förskollärare som var verksamma i stora barngrupper med ett barnantal som översteg tjugo barn och de tog upp den stora barngruppen som ett problem när det gäller små barns känsla av trygghet. Bland annat för att det i en större grupp blir stökigare och för att det innebär så många relationer både med olika barn och vuxna. I den stora gruppen finns det risk för att en del barn upplever mer anonymitet (Skolverket 2005) och att de inte blir sedda i den utsträckning de skulle behöva (Niss & Söderström 1996, Pramling 1993).

Läroplanen för förskolan, personalen och föräldrarna vill att barnen ska vara trygga i förskolan. Jag anser bland annat med hänsyn till resultaten i denna undersökning att det inte är rimligt att förvänta sig att ett barn i ett och ett halvt års åldern ska känna sig tryggt med mer än tjugofem barn och många olika vuxna som det oftast innebär i stora barngrupper. Men hur kan det komma sig att man ställer så höga anpassningskrav på så små barn? Kanske är det den moderna utvecklingspsykologiska och individualistiska synen på barnen som gör att vi har svårt att se sambanden. När det uppstår problem hos barnen i förskolan tenderas det att lägga skulden på det enskilda barnet istället för miljön (Nordin-Hultman 2004). Väljer man istället att se barnet utifrån ett konstruktionistiskt perspektiv tycker jag att det ter sig orimligt att ställa så höga anpassningskrav på så små barn som det görs i många kommuner där de små barnen tvingas anpassa sig till stora barngrupper och med så många relationer som det kan innebära. Förskollärarna i undersökningen har bekräftat teorin om att stora barngrupper kan skapa otrygghet hos små barn i förskolan men frågan är om chefer, förvaltning och kommunalpolitiker förstår problematiken. Jag tror förvisso att nästan alla barn tids nog kommer att känna sig trygga i förskolemiljön, men att det tar mycket längre tid än om barnet hade mött färre barn och personal. Detta är något som framkommer i intervjuerna där Lisa säger att de som varit på förskolan sen ettårsålder är trygga men kanske den som varit ett halvår är mer otryggt oberoende av åldern.

Jag inledde undersökningen med att bland annat referera till Stern (1991). Han skriver att det är vad vi tror om barnets upplevelser som skapar våra föreställningar om vem barnet är och att det ytterst är dessa teorier som skapar vår människosyn (Stern 1991). Tror vi att barnet är tryggt eller otryggt till sin personlighet eller tror vi att barnet konstrueras i miljön

till att vara tryggt eller otryggt? Jag tror att vår inställning får långtgående konsekvenser för vårt tänkande och handlade gentemot barnen i förskolan.

Med ett konstruktionistiskt tankesätt där den omgivande miljön blir en viktig faktor i samspelet med barnen kunde det förväntas införas begränsningar i antalet barn per barngrupp och med hänsyn till barnens ålder. En risk med en begränsning är att kommunerna skulle tillämpa det maximala antalet barn och inte reflektera över om man skulle ha mindre barngrupper än vad gränsen tillåter. Det bästa är kanske som Skolverket gör nu att gå ut med rekommendationer men att de gör det på ett mer aktivt och tydligare sätt till kommunerna. Som det ser ut nu verkar inte vetenskapen om att femton barn anses vara det optimala för barnens utveckling och att små barn gynnas av ännu mindre barngruppsstorlekar finnas i kommunerna. Annars borde det inte existera flera barngrupper där små barn vistas som har det dubbla antalet barn i grupperna. Förskollärarna i undersökningen hävdade att den stora barngruppen var till nackdel främst för de yngsta barnen i gruppen.

Att ekonomin är en begränsning när det gäller trygghetsarbetet i förskolan kanske är en självklarhet, men jag tror att det är en risk att skylla på ekonomin. Jag tror att oavsett vilka ekonomiska resurser man har är det viktigt att reflektera över det som kan göras bättre utan att det behöver kosta mer pengar annars tenderar det att bara bli en dålig ursäkt. Jag anser att mindre barngrupper kan man få till stånd med samma medel och lokaler många gånger. Det behöver inte alls vara ett motsatsförhållande mellan små barngrupper och samma budget. Frågan är hur man är beredd att organisera miljön runt omkring barnen och då menar jag både den faktiska miljön i form av lokaler och den pedagogiska miljön. All forskning (Pramling 1993) visar på att det är bättre att vara en vuxen med barnen än flera vuxna med flera barn tillsammans vilket även Lieberman (2001) bekräftar.

Om man ändå väljer stora barngrupper bör man fundera noga på hur man arbetar med att möta varje enskilt barn och hur man tillämpar arbetet med att dela in barnen i små grupper som Niss & Söderström (1996) betonar vikten av. Jag menar att man ska ha vetenskap om små barns anspråk på trygghet i dagens moderna förskola (Abrahamsen 1999) och då kan teorier och perspektiv som det konstruktionistiska (Nordin-Hultman 2004) vara användbara i förskolans verksamhet.

Vad som kom fram i intervjuerna med förskollärarna var vikten av att som personal ha en bra kontakt med föräldrarna. Ett svar som jag inte hade förväntat mig och att detta påverkade barnets känsla av trygghet i förskolan enligt förskollärarna. Här tenderade de att lägga det ansvaret på sig själva och de uttryckte verkligen vikten av en god kontakt med föräldrarna. Kanske det kan förklaras med förskolans utvidgade roll i barnfamiljernas liv och en stark tilltro till förskolan som en trygg miljö för barnen att vistas i hos föräldrarna. Alltså en trygg förskola kan generera trygga föräldrar som i sin tur kan innebära trygga barn i förskolan. Men vad vet föräldrarna om deras barn upplever trygghet i verksamheten eller inte eftersom det näst intill är omöjligt att mäta vad de små barnen upplever i förskolan eller inte. I intervjuerna i undersökningen har det framkommit att små barn vid flera tillfällen uppvisar tecken på otrygghet i förskolan enligt förskollärarna i stora barngrupper vilket även jag själv har erfarenhet av från min verksamhetsförlagda utbildning. Jag har också fått uppleva hur personal i förskolan förnekat inför föräldrarna att barnet har gråtit flera gånger under dagen när föräldern frågat vid hämtningen av barnet. Det man inte vet har man inte ont av brukar man säga. Vem vill vi skydda och vem vill veta om barnen är otrygga eller trygga i förskolan? Kanske är det bekvämare att blunda för alla parter, men vilka konsekvenser kan det få för de små barnens behov av trygghet?

Vilka strategier säger sig förskollärarna använda sig av för att skapa trygghet för de yngsta barnen i förskolan? God föräldrakontakt och bra inskolning är två aspekter som flera av förskollärarna tog upp. Någon berättande om rutiner och en annan om hur hon sitter stilla på golvet. Hur skapar man fasta rutiner i en barngrupp som överstiger tjugofem barn och när barnen har så olika behov som det handlar om i förskolan med barngrupper från ett till fem år? Kanske det skulle vara lättare att tillgodose de små barnens behov av trygghet i mer åldersintegrerade grupper?

Det verkade inte vara särskilt ofta som personalen samtalade om trygghetsarbete i förskolan varken med chefen eller i arbetslaget förutom på en av förskolorna vilket jag tycker är lite anmärkningsvärt och kanske en av anledningarna till att det inte framkom så mycket konkreta tips på hur man kan arbeta med att göra det tryggt för barnen i förskolan. Jag blev förvånad över hur lite påtagliga tips som framkom i intervjuerna. Jag hade förväntat mig svar som att man gav barnen massage, pratade med dem och tog upp dem i famnen och

dylikt. En fråga som man kan ställa sig är om även det kan ställas i relation till barngruppens storlek? Då funderar jag på att när det är många barn så känner man dem inte så väl som förskollärare. Det kan då innebära mindre kontakt med de enskilda barnen, vilket man annars skulle kunna ha haft om det varit färre barn i gruppen. Detta framkommer även i intervjuerna, och då menar jag att man kanske inte i samma utsträckning exempelvis tar upp barnen i famnen. Den spontana och individuella kontakten med barnen minskar i stora barngrupper menar Lieberman (2001). Detta tycker jag är en skrämmande tanke och jag önskar egentligen att den inte stämmer.

Vad skulle det paradigmskifte inom pedagogiken som Nordin-Hultman förespråkar innebära i praktiken? Den ibland olyckliga individualiseringen och problemfokuseringen på det enskilda barnet och ibland familjen skulle kunna förflyttas till förskolan och skolan och dess miljöer. Ett större ansvar vilar då på förskollärarna och den miljö som de skapar kring barnen. När ett barn exempelvis verkar ha svårt att koncentrera sig blir det förskollärares uppgift istället för barnets problem. ”Felet, skulden” eller problemet förskjuts från det enskilda barnet (familjen) till personalen (förskolan) och dess miljö.

Även staten borde kunna ta ett större ekonomiskt och pedagogiskt ansvar där det exempelvis upprättas gränser för vad som är rimligt när det gäller de pedagogiska rummen till exempel vad det gäller antal barn och personal. Eftersom ansvaret vilar tyngre på miljö så blir det den som bör ”åtgärdas” istället för de enskilda barnen. Kanske det borde inrättas något som skulle kunna få namnet ”miljöåtgärdsprogram” för förskolan och skolan. Som till stor del kunde komplettera nuvarande åtgärdsprogram för de enskilda barnen.

När barn i förskolan uppvisar tecken på bristande trygghet kan man inte bara nöja sig med att barnet har en ”otrygg personlighet” eller förlägga problemet på barnet eller föräldrarnas arv eller miljö. Utan med ett konstruktionistiskt synsätt blir det en viktig fråga *vad* som eventuellt i förskolans miljö som kan göra att det lilla barnet uppvisar otryggt beteende. Vilka förändringar kan vi tänka oss att genomföra för att de små barnens anspråk på trygghet kan bli tillgodosett i förskolan enligt läroplanens intentioner?

Det är mycket begärt av förskollärarna i förskolan att de ska ha möjligheter att bekräfta och se mer än tjugofem barn på en arbetsdag. Det är orimligt att hinna med. Det förvånar

mig att personalen inte reagerar mer utan accepterar arbetssituationen som den är och med de konsekvenser som det kan få för det enskilda barnet i förskolan.

Denna undersökning har i första hand gällt barn under tre år. Det kan vara stora skillnader på en ettåring och en femåring anspråk på trygghet, vilket är viktigt att komma ihåg. Jag vill också poängtera att jag tror att det finns många andra sätt att skapa trygghet i förskolan men i denna undersökning har jag främst begränsat mig till att undersöka barngruppens storlek i förhållande till små barn och trygghet och förskollärarnas resonemang omkring det.

7 SLUTSATSER

Något nytt för mig som framkom i intervjuerna var att kontakten mellan förskollärarna och föräldrarna var viktig för de små barnen och deras trygghet i förskolan, vilket jag inte stött på i tidigare forskning.

Ett sätt att gå vidare med detta arbete kunde vara att göra en jämförande studie i förskolan. Går det att belysa skillnader i barnens uppvisande av trygghet i små respektive stora barngrupper. Skiljer sig strategierna för hur man arbetar med att skapa trygghet för de små barnen mellan en liten eller stor avdelning i förskolan?

En slutsats jag tar med mig till min framtida yrkesroll som förskollärare är vikten av att diskutera trygghetsbegreppet inom personalgruppen och med chefer för att kunna bidra till en tryggare förskolemiljö för de yngsta barnen i förskolan och en viktig aspekt att fundera på i förskolan är hur stora barngrupperna bör vara för att tillgodose små barns behov av trygghet i förskolan.

KÄLLHÄNVISNINGAR

- Abrahamsen, Gerd, 1999: *Det nödvändiga samspelet*. Lund: Studentlitteratur.
- Askland, Leif & Sataoen, Svein, 2003: *Utvecklingspsykologiska perspektiv på barns uppväxt*. Stockholm: Liber.
- Bonniers Svenska ordbok*, 1994, Stockholm: Bonniers Alba AB.
- Bowlby, John, 1994: *En trygg bas – Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bryman, Alan, 2001: *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Förskolan 2004: nr. 6. Stockholm: Lärarförbundet.
- Johansson, Ulla, 2003: *Möten för lärande*. Stockholm: Skolverket, C.E. Fritzes AB.
- Kihlbom, Magnus, 2003: *Om små barns behov utveckling Nyare utvecklingspsykologiska och neurobiologiska rön*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Lieberman, Alicia, F, 2001: *Småbarnsliv – Den känslomässiga utvecklingen mellan ett och fyra år*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lpfö-98, Läroplanen för förskolan*. 1998. Stockholm: Skolverket. C.E Fritzes AB.
- NE. Nationalencyklopedin*, ordbok, 1996, Språkdata, Göteborg och Bokförlaget Bra Böcker AB Höganäs.
- Niss, Gunilla & Söderstöm, Anna-Karin, 1996: *Små barn i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordin-Hultman, Elisabet, 2004: *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Stockholm: Liber.
- Pramling, Ingrid, 1993: *Barnomsorg för de yngsta – en forskningsöversikt*. Stockholm: Socialstyrelsen, C.E Fritzes AB.
- Skolverket, 2005: *Allmänna råd och kommentarer Kvalitet i förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket, 2003: *Gruppstorlekar och personaltäthet i förskolan, förskoleklass och Fritidshem*. Stockholm: Skolverket.
- Stern, Daniel, N, 1991: *Spädbarnets interpersonella värld ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Vetenskapsrådet, 2002: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.